

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA “BOYLIK VA KAMBAG‘ALLIK” KONSEPTLARINI AKS ETTIRUVCHI FRAZEOLOGIZMLARNING LINGVOKULTUROLOGIK TADQIQI

Odilova Fotima Zohidjon qizi

Andijon Davlat chet tillari instituti 1-bosqich magistranti

+934118800

odilovafotima8800@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillarida “boylik” va “kambag‘allik” konseptlarini ifodalovchi frazeologik birliklarning lingvokulturologik xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida frazeologizmlarning semantik, pragmatik va madaniy jihatlari aniqlanadi, ularning milliy mentalitet bilan bog‘liqligi ochib beriladi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, ushbu konseptlar har ikki tilda umumiy insoniy tajribani aks ettirgan holda, milliy-madaniy o‘ziga xoslik bilan farqlanadi.

Kalit so‘zlar: frazeologizm, lingvokulturologiya, boylik, kambag‘allik, konsept, semantika, pragmatika

Abstract. This article provides a comparative linguocultural analysis of phraseological units representing the concepts of “wealth” and “poverty” in English and Uzbek. The study examines their semantic, pragmatic, and cultural features, highlighting their connection with national mentality. The findings demonstrate that while these concepts reflect universal human experience, they also reveal culture-specific characteristics in both languages.

Keywords: phraseology, linguoculturology, wealth, poverty, concept, semantics, pragmatics

KIRISH

Zamonaviy tilshunoslikda lingvokulturologiya til va madaniyat o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni o‘rganishga qaratilgan muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Til inson tafakkuri va milliy ongning mahsuli sifatida jamiyatdagi qadriyatlar, stereotiplar va ijtimoiy qarashlarni aks ettiradi [5: 112].

“Boylik” va “kambag‘allik” konseptlari insoniyat tarixida muhim o‘rin tutib, ular nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va axloqiy kategoriyalar sifatida ham qaraladi. Ushbu konseptlar turli tillarda, ayniqsa frazeologik birliklar orqali ifodalanib, xalqning dunyoqarashi va mentalitetini yoritadi [3: 67].

Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi frazeologizmlar misolida ushbu konseptlarning lingvokulturologik xususiyatlari tahlil qilinadi.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda quyidagi metodlar qo‘llanildi: qiyosiy-tahliliy metod (ingliz va o‘zbek tillaridagi frazeologizmlarni solishtirish); semantik tahlil (frazeologizmlarning ma‘no strukturasi aniqlash); pragmatik tahlil (nutqdagi funksional yukini o‘rganish); lingvokulturologik yondashuv (madaniy komponentlarni aniqlash)

Tadqiqot materiali sifatida ingliz tilidan “*a golden opportunity*”, “*born with a silver spoon*”, “*live from hand to mouth*”, o‘zbek tilidan “*qo‘li uzun*”, “*kambag‘alning kuni qirq yil*”, “*non topolmaydi*” kabi frazeologizmlar tanlab olindi. Ma‘lumotlar ilmiy manbalar, lug‘atlar va badiiy matnlar asosida yig‘ildi [2: 45].

NATIJALAR

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, ingliz va o‘zbek tillarida “boylik” konsepti ko‘pincha imkoniyat, qudrat, muvaffaqiyat bilan bog‘liq holda ifodalanadi. Masalan: *born with a silver spoon* – tug‘ma boylik; *qo‘li uzun* – boy, imkoniyatli. “Kambag‘allik” konsepti esa qiyinchilik, yetishmovchilik, ijtimoiy zaiflik bilan

ifodalanadi: *live from hand to mouth* – kun ko‘rish uchun yashamoq; *non topolmaydi* – juda kambag‘al. Shuningdek, o‘zbek tilida kambag‘allikka nisbatan ko‘proq hamdardlik va ijtimoiy achinish, ingliz tilida esa ko‘proq realistik va neytral munosabat kuzatildi.

Tahlil davomida ingliz va o‘zbek tillarida “boylik” va “kambag‘allik” konseptlarini ifodalovchi frazeologik birliklar quyidagi guruhlariga ajratildi:

1. Boylikni ifodalovchi frazeologizmlar

Ingliz tili	O‘zbek tili	Ma’nosi
born with a silver spoon	qo‘li uzun	tug‘ma boylik
strike it rich	omadi chopmoq	boyib ketmoq
money talks	pul hamma narsani hal qiladi	iqtisodiy kuch

Ushbu birliklar ko‘rsatadiki, ingliz tilida boylik ko‘proq individual muvaffaqiyat va imkoniyat bilan bog‘liq. O‘zbek tilida esa boylik ijtimoiy mavqe, hurmat va ta’sir kuchi bilan ifodalanadi [6: 102].

2. Kambag‘allikni ifodalovchi frazeologizmlar

Ingliz tili	O‘zbek tili	Ma’nosi
live from hand to mouth	kun ko‘rib yashamoq	qiyin yashash
as poor as a church mouse	juda kambag‘al	mutlaq qashshoqlik
down and out	nochor ahvolda	ijtimoiy pastlik

O‘zbek tilida kambag‘allik ko‘proq taqdir va sabr bilan bog‘lanadi. Ingliz tilida esa iqtisodiy holat va ijtimoiy tizim bilan [3: 88]

3. Ekspressiv va baholovchi frazeologizmlar. Frazeologizmlar ko‘pincha baholovchanlik (evaluation) va emotsionallikni ifodalaydi: *filthy rich* – juda boy

(*salbiy/kinoyaviy*); *qo'li qisqa – kambag'al (yumshoq ifoda)*. Bu esa til egalarining subyektiv munosabatini aks ettiradi [5: 210].

MUHOKAMA

Natijalar shuni ko'rsatadiki, frazeologik birliklar nafaqat til birligi, balki madaniy kod sifatida ham xizmat qiladi. Ingliz tilida boylik ko'pincha individual muvaffaqiyat va kapitalizm bilan bog'liq bo'lsa, o'zbek tilida u ijtimoiy mavqe va hurmat bilan uzviy aloqada [6: 89].

Kambag'allik konsepti esa o'zbek tilida ko'proq taqdir, sabr va chidamlilik bilan ifodalanadi, ingliz tilida esa iqtisodiy holat va individual mas'uliyat bilan bog'lanadi. Bu esa har ikki xalqning mentalitetidagi farqlarni yaqqol ko'rsatadi.

Lingvokulturologik nuqtai nazardan, frazeologizmlar milliy tafakkur modelini ifodalaydi.

1. Madaniy tafovutlar: ingliz madaniyatida boylik = individual muvaffaqiyat, kapitalizm, o'zbek madaniyatida boylik = ijtimoiy hurmat, baraka, nasiba. Masalan: *money makes the world go round* → *iqtisodiy markaziylik, barakali boylik* → *ma'naviy boylik tushunchasi*.

2. Kambag'allikka munosabat. O'zbek tilida kambag'allik ko'pincha: sabr, qanoat, taqdir bilan bog'liq (*kambag'alning kuni qirq yil*). Ingliz tilida esa: iqtisodiy faoliyat, mehnat, individual javobgarlik bilan ifodalanadi (*pull yourself up by your bootstraps*).

3. Pragmatik funktsiya. Frazeologizmlar nutqda: baholash, ta'sir o'tkazish, ijtimoiy pozitsiyani ko'rsatish uchun ishlatiladi. Masalan: *He is loaded* → *ijobiy/neytral*; *He is filthy rich* → *salbiy kinoya*.

Frazeologik birliklar lingvokulturologiyada "madaniy kod" sifatida qaraladi. V.V. Vinogradov frazeologizmlarni milliy ong mahsuli deb ta'riflaydi [6: 120]. A. Wierzbicka esa konseptlarni madaniy semantik birliklar sifatida izohlaydi [5: 134]. Shuningdek, Grice nazariyasiga ko'ra, frazeologizmlar ko'pincha implikatura orqali

ma'no beradi, ya'ni ular to'g'ridan-to'g'ri emas, balki yashirin ma'no orqali ishlaydi.

Internet diskursida ushbu frazeologizmlar yanada: qisqartiriladi, metaforiklashadi, kreativ shaklga o'tadi. Masalan: *rich vibes only; broke life*. Bu esa zamonaviy kommunikatsiyada tilning transformatsiyasini ko'rsatadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologizmlar "boylik" va "kambag'allik" konseptlarini aks ettirishda muhim lingvokulturologik vosita hisoblanadi. Ular orqali nafaqat iqtisodiy holat, balki xalqning dunyoqarashi, qadriyatlari va ijtimoiy qarashlari ham ifodalanadi. Tadqiqot natijalari frazeologizmlarning milliy xususiyatlarini aniqlashda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki:

1. "Boylik" va "kambag'allik" konseptlari frazeologizmlar orqali chuqur ifodalanadi
2. Har ikki til umumiy insoniy tajribani aks ettiradi, ammo
3. Milliy mentalitet va madaniyat sezilarli farqlarni yuzaga keltiradi
4. Frazeologizmlar lingvokulturologik tadqiqotda muhim manba hisoblanadi.

Shuningdek, ushbu tadqiqot natijalari tarjimashunoslik, madaniyatlararo kommunikatsiya, diskurs tahlili sohalarida qo'llanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Apresyan Y.D. Leksicheskaya semantika. – Moskva: Nauka, 1974. – 367 b.
2. Galperin I.R. Stylistics. – Moscow: Higher School, 1981. – 334 p.

3. Kovaleva N.A. Frazеologiya i kultura. – Moskva, 2005. – 215 b.
4. Lyons J. Linguistic Semantics. – Cambridge: CUP, 1995. – 376 p.
5. Wierzbicka A. Semantics, Culture and Cognition. – Oxford: OUP, 1992. – 487 p.
6. Vinogradov V.V. Russkiy yazyk. – Moskva, 1986. – 640 b.
7. Zayts N. Phraseology and Pragmatics. – Berlin, 2010. – 290 p.